

Prywatne/Publiczne. Gatunki pisarstwa kobiecego, red. Inga Iwasiów, Szczecin 2008, ss. 240.

Programowe hasło radykalnych aktywistek drugiej fali brzmiało *private is political* – prywatne jest publiczne. Po raz pierwszy pojawiło się w książce Carol Hanish, *Notes from the second year*. Feministki radykalne krytykowały zasadność podziału na sferę publiczną i prywatną, twierdząc, że podział ten jest sztuczny. Kwestie życia rodzinnego, małżeńskiego, seksualności, planowania rodziny uznawały za „polityczne”, czyli stanowiące koherentny element całości społecznego wzoru kulturowego. Postulowały odwrócenie tradycyjnej hierarchii ważności problemów. Prywatna, intymna sfera życia człowieka, obejmująca szeroko pojętą cielesność musi stać się przedmiotem powszechnego dyskursu.

We wstępie recenzowanej publikacji redaktorka tomu Inga Iwasiów odnosi się do tej kanonicznej dla feminizmu dychotomii:

Klasyczne studia kobiece mają na celu odtworzenie historii kobiet i historii literatury kobiet, zrewidowanie i rewindykowanie zastanej tradycji, o której myślimy jako o wykluczającej podmioty kobiece, limitującej normy, ograniczającej reprezentacje. Pojęcia „prywatne” i „publiczne” stanowią w ich ramach drogowskazy, pomagające zrozumieć specyfikę tego nieciągłego pozbawionego uporządkowanej narracji doświadczenia, w którym kobiety uczestniczyły od najdawniejszych czasów. Potraktujmy je jako pomocnicze, albowiem ich przydatność oparta jest na wielowiekowej tradycji i dyskusjach z nią, prowadzonych zaledwie od końca XIX wieku (s. 2).

Autorka *Bambino* podkreśla, iż takie założenie ma charakter matrycy, której działanie przekłada się na opowiadanie świata i kultury, co wywołuje konieczność jej przemodelowania.

Tom Prywatne/Publiczne. Gatunki pisarstwa kobiecego powstał jako rezultat pierwszej części badań przeprowadzonych w ramach projektu Gatunek-kanon-polityka. Historia i geneologia pisarstwa kobiecego w XX wieku. „którego celem jest czytanie ze świadomością wszystkich uwikłań literatury i płci (s. 8). Dalszym efektem tego programu będą monografie napisane przez Ingę Iwasiów. Arletę Galant (publikacja *Prywatne, publiczne, autobiograficzne. O dziennikach Jana Lechonia, Zofii Nałkowskiej, Jerzego Stempowskiego* została już wydana nakładem wydawnictwa DiG), Agatę Zawiszewską i Aleksandrę Krukowską – badaczki z prężnie działającego środowiska genderowego skupionego wokół Uniwersytetu Szczecińskiego. Publikacja składa się z czterech części, stanowiących odrębne szkice na temat wybranego zagadnienia literaturoznawczego, oscylujące wokół tytułowej opozycji prywatne/publiczne.

Autorka części pierwszej, Agata Zawiszewska jest znana jako badaczka przywracająca współczesnym odbiorcom twórczość Ireny Krzywickiej. Opracowała tom publicystyki Krzywickiej *Kontrola współczesności. Wybór międzywojennej publicystyki społecznej i literackiej z lat 1924–1939*, wydany przez Wydawnictwo Fundacji Feminoteka w serii *Wielkie Babki*. Do swoich zainteresowań Zawiszewska ściśle nawiązuje w omawianej publikacji, zajmując się międzywojenną felietonistyką kobiecą na przykładzie działalności publicystycznej Ireny Krzywickiej. Klasyfikuje teksty Krzywickiej publikowane w „Wiadomościach Literackich” jako felieton feministyczny. Autorka *Pierwszej krwi* pisała felietony, uprawiała więc gatunek, który dotychczas przez wieloletnią tradycję literacką był przyporządkowany męskiej twórczości. Dokonała inwazji w obszar przestrzeni literackiej od wieków zdominowanej przez mężczyzn. Był to prawdziwie kobiecy desant na męski bastion publicystyki. Jej teksty drukowano obok felietonów Antoniego Słonimskiego, Tadeusza Boya-Żeleńskiego, Juliana Tuwima. Zajęła w pewien sposób miejsce mężczyzny, jednakże zamiast zwracać się do czytelników zainteresowanych problemami „uniwersalnymi”, przypisanymi do sfery publicznej, czyli męskiej, a zatem do czytelników płci męskiej, zwracała się jako kobieta do wszystkich czytelników bez względu na płeć. Przedmiotem debaty publicznej uczyniła kwestie dotychczas skrytycznie ukrywane i umieszczane w sferze prywatnej. W ujęciu Agaty Zawiszewskiej cechy gatunkowe przypisywane felietonowi zadziwiająco dokładnie pokrywają się z cechami tradycyjnie przypisywanymi umysłowości kobiecej oskarżanej o dygresyjność, nieumiejętność dokonywania selekcji i syntezy, skupienie na szczegółach, określanie swoich poglądów w konfrontacji z innymi, nastawienie na budowanie i pielęgnowanie relacji międzyludzkich, nie zaś na osiąganie indywidualnych celów¹. Z tych powodów felieton stał się „boczną furtką”, przez którą kobiety mogły wejść szybciej i dość niepostrzeżenie do publicystyki „wysokiej”, czyli do sfery publicznej. Wykorzystując to narzędzie i przekształcając je w felieton feministyczny, Krzywicka stała się najbardziej znaną w II RP moderatorką publicznego, szeroko zakrojonego dyskursu na tematy płci i emancypacji, który toczył się na łamach jednego z najważniejszych periodyków swojej epoki.

Część druga omawianej publikacji dotyczy zagadnienia kobiecej eseistyki, prezentowanej na przykładzie twórczości Marii Kuncewiczowej. Esej określany jako „utwór mieszany”, „niesamodzielnny, nieczysty, jako kukułcze, kameleon, hybryda”², uznawany jest za gatunek z rubieży literatury, przekazujący interdyscyplinarne treści³. Stanowi poręczne narzędzie do opisywania i diagnozowania kultury, rozważania zagadnień filozoficznych, przedstawiania wydarzeń bieżących na tle uniwersalnej perspektywy dziejowej. Zajmuje się kwestiami praktycznymi, jak również abstrakcyjnymi dywagacjami. Arleta Galant swoje rozważania buduje w oparciu o triadę Kobieta – Autorka – Eseistka, śledząc dyskusje wokół eseju i szerzej – wokół kwestii genologii związanej z krytyką feministyczną: „odkrywając historię literatury kobiecej po kątem genologii, pod kątem genologicznych realizacji, trafić musimy na brak, nieciągłość, zapomniane wyjątki, ale również na to, że pisarstwo kobiet, jeśli nie jest ujmowane gatunkowo (bo raczej tematycznie) ujawni się jako pisarstwo albo gatunkowo hybrydyczne, albo jako pisarstwo spełniające się w gatunkach niskich, popularnonaukowych”. Galant dokonuje ponownego odczytania *Dylizansu warszawskiego* Kuncewiczowej, tym razem jako gatunkowej hybrydy łączącej elementy eseju i reportażu. Spogląda na tekst, poszukując odpowiedzi na pytania: Jak wygląda kobieca obecność w przestrzeni miejskiej? Jak funkcjonują kobiety w podróży? Jak opisane są kobiece doświadczenia nomadyczne?

Inga Iwasiów w części trzeciej zajmuje się problematyką powieści w obiegu w latach osiemdziesiątych oraz jej kontynuacjami. Autorka stosuje koncept obiegu w sensie subwersywnym, mając na uwadze kwestie wykluczenia i marginalizacji. Nawiązuje do historii literatury i historii udziału w niej kobiet, historii polityki i praktyk politycznych związanych z płcią. Triada przestrzeń/płeć/

¹ A. Zawiszewska, *Felieton feministyczny. Casus Ireny Krzywickiej* [w:] *Świat przez pryzmat „ja”*. Studia i interpretacje, B. Gontarz, M. Krakowiak, Katowice 2006, t. 1, s. 6.

² R. Sendyka, *Esej: pomiędzy nauką, literaturą i sztuką, eksperymentem i doświadczeniem*, „Dynamis DL”, IX, 2005.

³ Por. W. Głowała, *Próba teorii eseju literackiego* [w:] *Genologia polska. Wybór tekstów*, red. E. Miodońska-Brookes i in., Warszawa 1983.

polityka ma swoje wyraźne realizacje już w literaturze antycznej; Iwasiów przywołuje dramaty Eurypidesa. W swoim szkicu jako *casus* powieści autorstwa kobiet wykorzystuje: *Gumę do żucia* Doroty Terakowskiej, *Madame Frankensztajn* Zyty Oryszyn, *Rozpad* Iwony Smolki, *Agitkę* Anny Bojarskiej, *Podróż* Idy Fink, *Okna* i *Sublokatorkę* Hanny Krall. Forma gatunkowa powieści politycznej pisanej przez kobiety oscyluje wokół autobiografii, spowiedzi, reportażu, cyklu prozatorskiego, opowiadania, powieści autobiograficznej, aż po wielowątkową epicką prozę.

Monografię zamyka artykuł Tatiany Czarskiej zatytułowany *Historia Rodziny – rodzina w historii*. Autorka części czwartej analizując prozę autobiograficzną sygnowaną przez kobiety, stawia pytania o sposób, w jaki historia wpływa na losy osobiste, a szczególnie o kobiece doświadczenie zmian dziejowych. W swoich rozważaniach nawiązuje do kulturowej teorii literatury oraz nurtu nowego historyzmu krzyżującego wiele różnych dyscyplin naukowych, co pozwala jej na intersemiotyczne badania literackie wykraczające poza literaturę kanoniczną. Tatiana Czarska przywołuje wiele utworów wspomnieniowych pisanych przez kobiety, obrazujących przemiany społeczne i obyczajowe, jakie miały miejsce od początku wieku dwudziestego do czasów PRL-u. Jednocześnie są to świadectwa kobiecej aktywności, determinacji, dokonywanych gestów emancypacyjnych: „osobista historia samej autorki i dzieje rodziny krzyżują się z historią zbiorową. Tak publiczne przenika się z prywatnym. Lektura kobiecej prozy wspomnieniowej dowodzi, że nie da się oddzielić tych dwóch kategorii” (s. 221).

W studiach dotyczących kobiecej twórczości literackiej kwestie genologii stanowią wyzwanie dla badacza, wymykając się jednoznacznej klasyfikacji. Tom *Prywatne/Publiczne. Gatunki pisarstwa kobiecego w niezwykle interesujący sposób* ukazuje kobiecy głos w dyskursie literackim, kreowanie własnych form wypowiedzi, czy udział w publicznej debacie o prywatnych sprawach.

Na uwagę zasługuje bogaty materiał egzemplifikacyjny, intersemiotyczny charakter przywołanych kontekstów. Ta bardzo wnikliwa publikacja stanie się lekturą obowiązkową dla wszystkich zainteresowanych współczesną humanistyką.

MARIA WOJCIECHOWSKA